

NEZNÁMÝ POHLED NA DOZNÁNÍ ARTURA LONDONA A PROCES SLÁNSKÉHO

JAROSLAV BOUČEK

Ota Hromádka, komunistický aktivista a novinář, politický komisař Mezinárodních brigád, účastník francouzského odboje a politický vězeň 50. let se narodil 30. srpna 1909 v Kněži, (dnes okres Havlíčkův Brod). Vr. 1930 jako student Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně organizoval akce Komunistického svazu mládeže (Komsomolu), byl poprvé uvězněn a vyloučen ze všech vysokých škol v republice. V letech 1931–1937 byl tajemníkem Komsomolu a KSČ v krajích Pardubice, Praha-venkov, České Budějovice, redaktorem týdeníku KSČ pro střední Čechy *Jednota*, přispíval do *Rudého práva*. Pro komunistické aktivity, většinou pro distribuci nelegálních tiskovin, byl desetkrát vězněn v řadě věznic: v krajské věznici v Kutné hoře, Chrudimi, Českých Budějovicích, v Praze, okresních věznicích v Německém Brodě, Pardubicích, Berouně, v policejních věznicích v Praze i německých Drážďanech.

V roce 1937 se přihlásil jako dobrovolník do mezinárodních brigád, které v občanské válce hájily Španělskou republiku proti generálské vzpouře. Jako politický komisař 129. mezinárodní brigády v praporu Masaryk se zúčastnil bojů na frontách v Estremaduře, Aragonu a Levantě i při závěrečném ústupu republikánské armády z Katalánska do Francie v lednu–únoru 1939.¹ Ve Francii byl internován v táborech v Saint Cyprien (department Pyrenées-Orientales) a Gurs (Pyrenées-Atlantiques), od října 1939 v pověstném táboře určeném pro obzvláště nebezpečné osoby Vernet d'Arriège (Pyrenées-Midi), kde byl vězněn například známý protistalinistický spisovatel Artur Koestler, který tábor popsal v knize *Scum of Earth*.

Začátkem června 1941 se mu při transportu do Německa podařilo uprchnout a zapojit se v Paříži do francouzského odboje. Stal se členem Československého národního výboru ve Francii. Od konce roku 1943 byl v Paříži velitelem deseti oddílů, celkem tisíce dvě stě zahraničních příslušníků Francouzských vnitřních sil (*Forces françaises de l' Interieur – FFI*) a v hodnosti kapitána se zúčastnil bojů za osvobození v Paříži v srpnu 1944. Od září 1944 do července 1945 působil jako

1 O československé účasti ve španělské občanské válce napsal O. Hromádka článek *Čechoslováci v boji o Španělsko*. *Tvorba* XV, 1946, č. 15, s. 231.

vojenský referent Československého národního výboru ve Francii a redaktor československého vysílání francouzského rozhlasu.²

Za svou odbojovou činnost získal řadu vyznamenání, mezi československými vyznamenáními i nejvyšší československé vyznamenání Řád bílého lva, francouzský Croix de guerre, polský Virtuti militari.

Po návratu do Československa byl Hromádka zástupcem vedoucí organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ Marie Švermové a členem mezinárodního oddělení sekretariátu ÚV KSČ, šéfredaktorem stranického časopisu Funkcionář. Od září 1947 vedl informační oddělení, které tajně vytvářelo v partnerských stranách Národní fronty opoziční frakce, které napomáhaly prosadit mocenský monopol KSČ.³

Později byl usnesením předsednictva ÚV KSČ z 15. července 1949 byl převeden do armády. Od ledna 1950 se stal v hodnosti podplukovníka zástupcem náčelníka Hlavní správy výchovy a osvěty (HSVO) a tajemníkem organizace KSČ v celé armádě. Z této funkce byl sesazen novým ministrem obrany JUDr. Alexejem Čepičkou a od května 1950 do ledna 1951 byl zástupcem velitele Vysoké školy válečné. V rámci rozsáhlého zatýkání funkcionářů stranického a státního aparátu, byl spolu se skupinou vysokých důstojníků armády 3. února 1951 byl zatčen⁴ a po více než tříletém věznění v Kolodějích a Ruzyni odsouzen 1. dubna 1954 jako „špión ve službách kapitalistů a fašistů“ na dvanáct let vězení,⁵ které strávil v pevnosti Leopoldov a v pracovním táboře Rovnost v jáchymovských uranových dolech.

Po propuštění 30. dubna 1956 mu bylo znemožněno, aby se živil jako překladatel, pracoval tedy v dělnických profesích, nejprve v závodě Elektrosignál v Praze-Vysočanech, později až do své rehabilitace šest let jako brusič nástrojů v Závodech průmyslové automatizace (ZPA) v Praze-Nuslích. Po rehabilitaci a povýšení na plukovníka v roce 1963⁶ odešel do důchodu. V roce 1966–1968 Hromádka přispěl

2 Vojenský historický archiv (VHA), osobní spis účastníka národního boje za osvobození podle zákona č. 255/46 Sb., čj. 58706/48 a osobní složka O. Hromádka ve Sbirce Čs. interbrigadisté, a. j. 233a. O čs. účasti na fr. odboji Nekvasil M.: Temoignage sur la résistance tchécoslovaque en France pendant la Seconde guerre mondiale. Matériaux pour l'histoire de notre temps 1993, No. 31, s. 47–56.

3 Viz Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru. Brno 1997, s. 3–34, 57–62.

4 Národní archiv, fond 02/2 Politické byro ÚV KSČ, a. j. 465, bod 26. Viz Závěrečná zpráva Koldeřovy komise 220. schůzi politického byra ÚV KSČ ze dne 27. listopadu 1962 (dostupné na www.praguecoldwar.cz).

5 VHA, Sběrka justiční dokumentace, fond Hlavní vojenský prokurátor, trestní spis zn. HPz. 31/56. V tomto procesu byli odsouzeni plk. Bedřich Kopold, pplk. Oto Hromádka, pplk. Antonín Svoboda, gen. Zdeněk Novák, gen. Rudolf Bulander, gen. Šimon Drgač, gen. Vladimír Drnec, gen. Karel Klapálek.

6 Viz Zpráva o výsledcích revize politických procesů z období let 1949–1954. Rudé právo 22. 8. 1963.

několika články do diskuse o československých interbrigadistech⁷ a politice KSČ v době poválečného nástupu k moci.⁸ Nedávno byly v nakladatelství Epocha vydány jeho vzpomínky pod titulem *Jak se kalila voda*.⁹ Po invazi armád Varšavské smlouvy emigroval do Švýcarska, kde pracoval pro Schweizerischer Sozialarchiv v Curychu. Ze švýcarského exilu zasílal řadě redakcí i osob obsáhlé dopisy, kde protestoval proti překrucování a manipulacím ve velice úspěšným memoárům *Doznání Artura Londona*, které vzbudily nejen ve Francii obrovský rozruch. V curyšském archívu se dochovala fotokopie strojopisu francouzské textu, který zde nezkrácený zveřejňujeme v českém překladu. Ukazuje autorův pohled nejen na Londonovo *Doznání* a Slánského proces, ale i na politické procesy období stalinismu všeobecně. Hromádka zemřel 14. dubna 1983 v Yverdon-les-Bains v kantonu Vaud.

Edice

Curych 1972

Ota Hromádka: Revoluce požívá své děti. Budiž! Ale jak a proč.

Fotokopie, francouzský strojopis 25s.

Nyní již nejsou veřejné velké divadelní procesy v SSSR a zemích lidových demokracií podřízených Moskvě. Opony spadly a veřejnost si již desítky let klade stejnou otázku: Jak je možné, že všichni tito lidé s nadprůměrnou inteligencí, kteří věděli hodně o metodách jejich vlastní stalinistické policie, nakonec hráli takové příšerné představení, které je přivedlo na šibenici.

Poslední z těchto procesů, ale nikoliv největší, byl ten se Slánským¹⁰ v Praze v roce 1952. Tři aktéři ze čtrnácti přežili a dva z nich, Artur London¹¹ a Evžen Löbl žijí v exilu, měli možnost svědčit, aniž by tentokrát byli nuceni naučit se své výpovědi nazpaměť. Evžen Löbl¹² ve své knize napsané v exilu¹³ zajímavým způsobem vykreslil vše, co se stalo během procesu. Ale nevysvětlil, ani nenařadil velkou otázku: Proč se nebránil svůj život, když se nakonec ocitl před veřejností?

7 Hromádka, O.: K historii čs. dobrovolníků ve Španělsku. Příspěvky k dějinám KSČ VI, 1966, č. 3, s. 376–389 a Ještě poznámky k historii čs. dobrovolníků ve Španělsku. Příspěvky k dějinám KSČ VII, 1967, č. 6, s. 917–921.

8 Viz Konference Únor a čs. revoluce. Právník CVII, 1968, č. 4, s. 363–368 a Co jste dělali komunisté? (Záznam besedy). A-revue XVI, 1968, č. 12, s. 38–43 a č. 13, s. 30–33.

9 Hromádka, O.: *Jak se kalila voda*. Praha 2017.

10 Rudolf Slánský (1901–1952), generální tajemník KSČ.

11 Artur London (1915–1986), náměstek ministra zahraničí.

12 Evžen Löbl (1907–1987), náměstek ministra zahraničního obchodu.

13 Paměti Löbl, E.: *Svedectvo o procese s vedením protistátného sprisahaneckého centra na čele s Rudolfem Slánským*. Bratislava 1968 byly vydány v řadě překladů.

Artur London, jiný přeživší z pražského procesu, zcela na svobodě ve Francii se to pokouší vysvětlit ve své knize vydané v lednu 1969 (Artur London: *L'Aveu*. Ed. Gallimard)¹⁴. Dílo velice explicitní, kde často opouští tento námět, aby vykreslil svou minulost odbojáře ve Francii, aparátníka v Moskvě a ve španělské válce.

*Ve svém celku Londonova kniha je padělek*¹⁵ [podtrhl O. H.]. Je tam uvnitř mnoho pravdy (především o metodách policie), je tam mnoho polopravd a jsou tam nepravdy a bílá místa, to znamená, že kniha mlčí o významných událostech, kterých se její autor zúčastnil. Pro část těchto nepravd je nutno přiznat, že London v době, kdy psal svou knihu mohl stále věřit v podvody policie, které jej přivedly k doznání, ale z druhé strany jsou tam také nepravdy, kde s plnou znalostí věcí se pokouší očistit, částečně podpořit svá vlastní svědectví, učiněná po Londonově odsouzení v sérii tajných procesů, kde vystupoval jako hlavní svědek obžaloby, a nakonec svá vlastní svědectví učiněná již po svém osvobození proti těm odsouzcencům, kteří zůstali ještě v jáchymovských dolech nebo ve vězení. V některých pasážích své knihy navíc London *špiní památku lidí, které nebylo možno zlomit* [podtrhl O. H.], prošli se ctí celým peklem a protože již zemřeli, nemohou se bránit.

Budiž řečeno, že Londonova kniha byla celá vydána v Praze roku 1969 za plné ruské okupace a řádění cenzury.¹⁶ Protože v ničem neodporuje oficiálnímu výkladu Slánského procesu přijímanému ještě dnes v Československu. Chruščovova zpráva¹⁷ je také v SSSR stále platná, nemluví se o ní, ale ani se nepopírá. Všude na Východě byly tyto příběhy odhozeny do prachu archívů a jsou to materiály vyřazené z osnov.

Ale epilogy těchto divadelních procesů zdaleka nejsou napsány a všechny tyto události na Východě stále čekají na svého Micheleta.¹⁸ Byly komunistické revoluce na Východě opravdovými revolucemi? A do jakého bodu? Nebylo to jen jednoduše dobytí moci jednou stranou, to znamená její vedoucí skupinou a nakonec diktátorem, který využil ke svému cíli určitou ideologii – jak je vždy třeba – barvy krve. Je zásadní rozdíl mezi způsobem, kterým jihoamerický nebo severoafriický diktátor řídí svůj stát a lid a správními a policejními řádami, které se uplatňují v „lidových demokraciích“ a v SSSR? Logicky revoluce má přinést utiskovanému lidu svobodu.

14 Kniha vyšla již v r. 1968, viz internet. stránka nakladatelství Gallimard, 19. 12. 1968 se objevil jeden z prvních nadšených ohlasů, článek spisovatele Françoise Nourissiera v časopise *Les Nouvelles littéraires* V r. 1997 vdova Lise Londonová (spoluautorka Doznání) vydala dodatek, který měl Londona obhájit před vážnými výhradami historiků, česky London A.: *K pramenům Doznání: motáky z ruzyňské věznice z roku 1954*. Brno 1998.

15 *Francouzsky un faux*.

16 Ostrá cenzura byla nastolena teprve po nástupu G. Husáka a náklad knihy byl zničen. Rozsáhlé výňatky z připravované knihy vycházely v r. 1968 na pokračování v deníku *Mladá fronta*.

17 Tajný referát N. S. Chruščova přednesený začátkem března 1956 na XX. sjezdu KSSS.

18 Jules Michelet (1798–1874), fr. historik, pojal dějiny Francie jako boj národa proti despotismu.

Když se ekonomická a politická svoboda nezvětší, výsledek dobytí moci není nic než puč oligarchie diktátorů, ze které může vzejít jen diktatura jediného člověka. Toto dilema je dnes jasné.

Boj za socialismus – je to boj za svobodu, nebo jen boj o moc? Vedoucí myšlenkou všech ruských revolucionářů včetně Trockého byla myšlenka dobytí moci. Dobytou moc je třeba bránit. A posilovat. A centralizovat. A „monolitizovat“. Tento proces se projevuje tím, že nakonec policie v rukou diktátora řídí stranu. Ti, kteří se bouřili za starého režimu, jsou podezíráni, že jsou schopni opět povstat, navíc „nová“ policie zachovává své staré kádry a spisy. Stříhání ovcí a zabíjení vlků, i těch ochočených.

Epilog divadelních procesů bude soud dějin zbavený dočasných politických zájmů. Současnost a nedávná minulost již připravily pro soudy materiály spolehlivé hodnoty. Během „Pražského jara“ Dubčekovo vedení vytvořilo oficiální komisi strany, aby konečně objektivně definitivně prošetřila politické procesy a vytvořila zprávu pro sjezd strany. Během prvních měsíců ruské okupace ve zmatku boje mezi klany Dubčeka a jinými této komisi se podařilo pokračovat a dokončit svou práci. Ale ještě za Dubčekova vedení v lednu 1969 byla její zpráva potlačena.¹⁹ Ale proč byla potlačena tato přísně objektivní a vědecká zpráva založená na zápisech politického byra, zpráv policie a soudních orgánů a byla vytištěna Londonova kniha? Protože Londonova kniha přinášela oficiální výklad Slánského procesu přijatelný pro Rusy, zatímco zpráva jej vyvracela. Možná připomeňme také oficiální schválení KS Francie.²⁰

Zpráva „Pillerovy komise“²¹ je těžká ke strávení, nudná pro běžného čtenáře, ale poutavá pro ty, kteří mají hlubší vědomosti dějin posledních třiceti let komunistického hnutí ve východní Evropě. Vytvořená vysoce kvalifikovanými historiky, chladná, svým navršením a tříděním faktů otevřela pohled do propasti. Odkrývá fungování a vzájemné vztahy strany, soudnictví a policie a způsob, kterým jsou z Moskvy řízení nejen představitelé strany a vlády, ale i příslušné represivní aparáty.

19 Podle svědectví Karla Kaplana, tajemníka komise, byla potlačena teprve po nástupu G. Husáka. Tel. rozhovor editora s K. Kaplanem 27. 9. 2018. Fond PB ÚV KSČ je v současnosti digitalizován, není přístupný.

20 Vedení KSF nebylo knihou nijak nadšeno, francouzský historik Pierre Nora o tom napsal: „Oficiálně postupovaly orgány KSF podle ověřené taktiky – od rozpačitého ticha k otevřené agresivitě. Ticho bylo po vydání knihy, potom přišly pokusy Londona získat k potupnému návratu. Agresivita se dostavila po premiéře filmu rok poté: jeho tvůrci se prý zpronevěřili záměru, s nímž byla kniha napsána, a vytvořili dílo přímo antikomunistické.“ Nora P.: Vysvětlení vydavatele francouzského vydání, in: London A.: K pramenům..., s. 11. Podle Lise Londonové: „Vedení FKS tuto knihu nikdy v lásce nemělo... Ještě bouřlivější byla reakce na stejnojmenný film.“ Bičíková, M.: Nevěřící komunistka... Mladý svět, r. 32, 1990, č. 14, s. 9.

21 Jan Piller (1922–1995), člen předsednictva ÚV KSČ.

Na zjištěných faktech odhaluje zvrácenou morálku vedoucích kádrů strany. Nejinak zpráva spolehlivě vyvrací Londonovu knihu (nemluvě o filmu Costy Gavrasy²²) a přináší data, která ji popírají. Podařilo se zachránit tuto zprávu a otisknout ji v češtině a německém překladu (Das unterdruckte Dossier, Europa Verlag 1972, 442s.) Francouzský překlad měl již dávno vyjít (prosím ověřte, jestli již vyšel – p. Semprun měl ji vydat před dvěma lety v nakladatelství Champs libres).²³ Je možno přistoupit ke konfrontaci (naše citace jsou z českého originálu: Příspěvek k dějinám KSČ (Období 1949–68). Europa Verlag 1970, 318 s.²⁴

Jak se stane, že někdo má tu čest zúčastnit se velkého veřejného procesu? Zpráva o tom praví: „K výběru osob pro „spiklenecké centrum Slánského, byly určité důležité úhly pohledu. Při *obrovském počtu* [podtrhl O. H.] zatčených, byl dosti bohatý výběr, a proto se určovalo podle toho, jak se zatčený choval, jaká byla u něj záruka, že bude „dobře“ vystupovat před soudem, jak zapůsobí jeho výpověď a jak byl blízko Slánského. Důležitá byla snaha, aby v té skupině byli zástupci hlavních oblastí společenského života (op. cit. s. 61).

Z těchto důvodů byl London vybrán, aby zastupoval staré bojovníky ze Španělska. *Ale tam nesloužil v žádné vojenské jednotce.* [podtrhl O. H.] Byl na to i fyzicky nezpůsobivý. Pracoval v Barceloně v organizaci SIM,²⁵ která byla složkou politické policie. Čechoslováci bojující na frontě se s ním setkali pouze na konci války, když Mezinárodní brigády byly odvolány z fronty a podle rozhodnutí Neintervenční komise měly být evakuovány. Nebyl s nimi ani po ústupu v táborech ve Francii. V té době byl evakuován do Paříže, kde spolupracoval s československými organizacemi, které se staraly o internované a pomáhaly jim při útěku. *London byl vybrán jako vedoucí interbrigadistů, protože jiní se bránili.* [podtrhl O. H.]

London na několika místech své knihy tvrdí, že to byli jiní, kteří se doznali před ním a tak nakonec se musel podřídit: „Protože staří dobrovolníci Mezinárodních brigád se doznali, že jsou trockisté, to, že jsem byl jejich představitelem, mě staví do stejné řady s nimi. (L' Aveu s. 173). Tak podle něj začínal protokol jeho doznání.

Zpráva odporuje: „Mezi zatčenými komunisty byli lidé, kteří měli dost sil, aby byli hrdiní i v tomto vězení. Řada bojovníků ze Španělska... a jiných se nevzdala v těchto nejhorších podmínkách boje za svou čest. I když byli zlomeni fyzickým a psychickým utrpením, morálně drčení, měli také okamžiky, kdy ne-

22 Costa Gavras (nar. 1933), řecký režisér působící ve Francii.

23 Na internet. seznamu knih vydaných tímto nakladatelstvím není uvedena.

24 Na titulní straně knihy před názvem Potlačená zpráva (zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949–1968) úvod a závěr Jiří Pelikán. Wien Europa-Verlag 1970. Nově vyšlo pod názvem *O procesech a rehabilitacích: (zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949 až 1968) I-II.* Praha 1990.

25 SIM - Servicio de investigacion militar (Vojenská zpravodajská služba).

byli schopni pokračovat a tehdy podepisovali falešná doznání, ale stačila chvíle, několik dnů a vše odvolali (op. cit., s. 75).

Pravdou, kterou London dnes možná přízná, je že ho dostali lstí. Jeden z jeho dávných přátel Miloš Nekvasil,²⁶ který jako London přijel Španělska z Moskvy, byl, jak se dovídáme ze zprávy, členem policejní skupiny v Ruzyni, která řídila vyšetřování interbrigadistů. To on, který znal dokonale celou Londonovu minulost, sestavoval falešná doznání, kterými policie manipulovala jako s doznáními Závodského²⁷ i jiných. Bylo třeba dovést Londona k tomu, aby nenáviděl jiné tak, aby z něj bylo možno učinit hlavního svědka v jejich procesu. A povedlo se.

Ti, kteří sledovali politický život ve Francii v roce 1952, si možná vzpomenou, jak ve dnech procesu Londonova žena žádala trest smrti pro svého manžela. V Paříži, v poslanecké sněmovně Raymond Guyot,²⁸ její švagr, obhajoval tento postoj jako příklad vysokého politického uvědomění komunistické manželky. Bylo by zajímavé se dozvědět, jestli Lise Londonová tak jednala z politického uvědomění nebo byla zmanipulována. Ale Doznání mlčí.²⁹

Z Potlačené zprávy se dovídáme, že po svém zatčení se většina komunistických kádrů bránila: „Někteří jen několik dnů, jiní týdny a měsíce. Potom je zloмили, vzdali se... Někteří uvěřili, že svým „doznáním“ prokazují straně službu, jiní uvěřili, že strana na to nezapomene, když se bude rozhodovat o trestu.“ (op. cit., s. 76).

Během roku, který předcházal zatčení Slánského, bylo uvězněno více než dvě stě vyšších stranických kádrů, kteří měli klíčové pozice v aparátu strany, v policii a v armádě, na ministerstvech a v průmyslu. Slánský ve své funkci generálního tajemníka nejen věděl, co se s nimi dělo ve vězení, společně s Gottwaldem, prezidentem republiky a sovětskými poradci, spouřozhodoval o jejich zatčení a dávno věděl o svědectvích uvězněných. Většina vězňů nakonec podepsala falešná doznání, prohlásili svou normální činnost ve své funkci za sabotáž, ale bránili se a svalovali odpovědnost na své nadřízené, protože oni jednali na jejich příkazy a pod jejich vedením. Dost často nevěděli, že jejich nadřízení byli zatčeni také, a očekávali od

26 Miloš Nekvasil (1910–1998), interbrigadista, účastník fr. odboje, vyšetřovatel Stb. 1950 zatčen, r. 1951 propuštěn.

27 Osvald Závodský (1910–1954), interbrigadista, účastník fr. odboje, velitel StB, V r. 1951 zatčen, v r. 1954 popraven.

28 Raymond Guyot (1903–1986), člen politbyra KSF.

29 Lise Londonová ovšem tvrdila, že napsala Gottwaldovi dopis, ve kterém žádala pro A. Londona „spravedlivý trest“. „Ano, dopisy jsem napsala a on byl pak ve zkomolené podobě citován v tisku, což jsem pochopitelně nechtěla.“ Bičíková, M.: op. cit., s. 9. Některé dopisy a články otištěné k procesu Slánského byly redakčně upravovány do ještě extrémnějších poloh. Viz Bílek, J.: Spisovatelka J. Glazarová v procesech s M. Horákovou a R. Slánským. In: Politické procesy v Československu po roce 1945 a «případ Slánský». Brno 2005, s. 234–256.

nich, že se postaví na jejich obranu. Potom, co se doznali, že jsou nepřátelé nebo členové spiklenecké skupiny, svou výpověď učinili své nadřízené vedoucími skupiny. Zatčení vedoucí činitelé přinášeli pomluy a obvinění proti svým podřízeným, aby dokázali, že oni nemají nic společného s těmito „nepřáteli“ a jejich „zločinnou činností“. Byli také brzy zlomeni a ve svých „doznáních“ také udávali své nadřízené. Tak došlo k zatčení členů politbyra, náměstků ministrů, členů štábu armády a policie. A nakonec samotného Slánského. Přirozeně to vše probudilo smrtelnou nenávist mezi lidmi, kteří se vzájemně obviňovali. To, že byli úplně izolováni bez zpráv zvenčí, dokonce bez korespondence svých rodin, také hrálo svou důležitou roli. Vyhladovělí k smrti, mrznoucí na půl vysvěcení v betonových celách a zbavování spánku, vězni již po třech měsících nebyli normálními bytostmi. Zpráva přímo ukazuje, jaké metody byly použity, logiku a průběh popsaného vývoje. Přesto je to těžké k pochopení pro toho, kdo se neocitl podobných podmínkách.

Slánský po zatčení neodporoval déle než tři měsíce. Když neuspěl s pokusem o sebevraždu, zvolil taktiku jako jiní. Navíc musel přiznat a potvrdit pravdivost „doznání“ zločinné činnosti svých podřízených a jiných, protože tak učinil ještě na svobodě. Dovídáme se ze zprávy, že Stalin dost dlouho váhal, než dal příkaz k zatčení Slánského. London byl jeden z hlavních činitelů, kteří způsobili jeho pád. Zpráva o tom říká: „Ve dnech, kdy tisk přinášel články k oslavě Slánského [50. narozeniny, pozn. O. H.] a oslavenec dostával množství blahopřejných dopisů a telegramů, London a Šváb³⁰ v ruzyňské věznici sestavovali výpovědi, ve kterých potvrzovali špionážní a protistátní činnost Rudolfa Slánského (op. cit., s. 56). To bylo koncem července 1951, skoro šest měsíců po zatčení Londona. Byla to kapitulace Londona a druhého nebo pomsta, nebo jedno s druhým dohromady? Těžko posoudit. London byl v té době poměrně dobře živen, autor tohoto článku žil v té době v cele naproti, oddělen dvoumetrovou chodbou. Je možno posuzovat morálku takového činu, každý může vzít své vlastní morální principy jako měřítko. Ale je třeba vzít v úvahu lidské podmínky, za kterých byl čin spáchán. A jak morálně soudit letce, který stisknutím prstu bombarduje a mrzačí ženy a děti, které mu nic neudělaly.

Když Slánský po třech měsících učinil svá doznání, začala se vytvářet skupina pro jeho proces. Aby byli získáni účastníci (možno říci dobrovolníci), použili se zřejmě velké sovětské zkušenosti. Taktika byla jednoduchá a účinná. Každý významnější vězeň byl postaven před následující dilema: Když je jasné, že budete mít svůj proces, máte na vybranou. Když se zúčastníte velkého procesu a pomůžete nám pověsit Slánského, budete méně významným členem své skupiny a dostanete jen menší trest, protože je politicky jasné, že nejsou možné více než jeden nebo dva rozsudky smrti. Strana se Vám odmění za vaši oddanost a brzy budete propuštěn z vězení. Mezitím zajistíme život vaší rodiny. Když ne, budete mít vlastní proces. Tam budete hlavou

30 Karel Šváb (1904–1952), náměstek ministra vnitra.

své skupiny, doznáný nebo usvědčený jinými v tajném procesu, a nemůžete očekávat než provaz.

(Před autorem tohoto článku byla otázka postavena zcela brutálně: Když nám pomůžete pověsit ty židáky, zachráníte tím svůj život. Když ne, necháme vás zde shnit zaživa nebo pověsit, což bude pro vás ještě štěstí. V té chvíli se autorovi podařilo praštit referenta přes hubu a dost dlouho byl ve svěrací kazajce, během výslechů přivázán ke kůlu ve zdi.)

Za těchto podmínek mnozí spěchali, aby byli souzeni ve skupině Slánského. Ale byli i takoví, kteří více méně odporovali od začátku až k anonymní smrti. Při širokém výběru bylo možno zvolit do velkého procesu židy a udělat z něj antisemitskou orgii.

Účastníci velkého procesu nebyli hlupáci a chtěli serióznější záruky než ty od anonymního referenta. Zpráva o tom praví: „Několik dnů před procesem obviněné (mimo R. Slánského) při osobních setkáních ovlivňoval K. Bacílek.³¹ Nechal se slyšet, že jejich slíbený postoj před tribunálem může ovlivnit výši trestu, apeloval na jejich odpovědnosti před stranou a sliboval záruky pro jejich rodiny (op. cit., s. 61). Připomeňme, že komise o těchto setkáních neměla nic jiného, než výpovědi tohoto ministra šestnáct let po té v roce 1968.

Londonovo Doznání uvádí o této epizodě: „když jsem ocitl před členem politické byra, ministra bezpečnosti Karola Bacílka v jeho generálské uniformě, který jménem svým, ale jak řekl: „Jménem strany, jménem soudruha Gottwalda“, vím, že kostky jsou vrženy. Vyslechnu, jak mi vysvětluje, že strana a peluje na mě, abych se držel výpovědi, jak byla formulována v protokolu soudu a že tím poskytnu velkou službu straně. Dodal, že venku situace je velmi vážná a že hrozí válka, že strana očekává, že nechám stranou své osobní zájmy a když tak učiním, bude mi to připočteno k dobru. To mě utvrzuje v přesvědčení, že když zaujmu před tribunálem odmítavý postoj, budu prohlašovat mou nevinu, nikdo mi neuvěří, budu nevěrohodný a budu pověšen (L'Aveu, s. 271–272).

O zárukách pro rodinu London nemluví, – v celé knize nenajdete řádku, že by udělal něco pro sebe nebo svou rodinu. I jeho doznání během procesu udělal pro stranu, aniž by co získal.

Na jiném místě své knihy (s. 265) London píše, že referent mu sdělil, že prokurátor uvažuje pro něj o trestu patnácti let vězení a pro druhého, Vavro Hajdů,³² také nepověšeného, osmnáct let.

Po svém procesu (sedmáct měsíců po procesu Slánského) autor toho článku žil několik měsíců ve společné cele s těmito dvěma přeživšími z hlavního procesu. V té době London vysvětloval věci s podstatnými odstíny. Například vypravoval, že když obžalování měli možnost prohodit pár slov mezi sebou (soud zasedal,

31 Karol Bacílek (1896–1974), člen předsednictva ÚV KSČ, ministr národní bezpečnosti.

32 Vavro Hajdů (1913–1977), náměstek ministra zahraničí.

aby určil rozsudek), Frejka,³³ jeden z obviněných řekl jinému, Šlingovi: Vypadá to špatně, může z toho vyjít až sedm nebo osm let pro nás. Co je jisté, je, že tresty odměny za doznání byly určeny s obžalovanými.

Během procesu referent autora každé ráno spěchal mu přečíst výpovědi obžalovaných z minulého dne, aby ukázal, jak mluví jiní. Vysvětloval tak, že tresty byly předem dohodnuty s obžalovanými. Podle něj tři z nich měli dostat tři roky podmíněně, ostatní mimo Slánského, tresty do pěti let. Rozsudek zastíral, tvrdil, že tři byli odsouzeni k smrti, což nikdo neočekával, ale že ostatní dostali jen menší dohodnuté tresty. Ale během následujících několika dnů byl hluboce demoralizován. Vyslovoval nadávky vůči těm sviním nahoře, o politické špíně, která se děje. Zklidnil se teprve, když byl povýšen. Ale již nebyl tím, čím byl. Po roce, když jsem se dozvěděl skutečný rozsudek, měl jsem dojem, že strana podvedla nejen odsouzence, ale i referenty, kteří také věřili v nepřilíš vysoké tresty, které slibovali obžalovaným.

Obžalovaní, kteří dodrželi své sliby, byli odsouzeni k neočekávaným trestům. Jedenáct k smrti a tři zbylí na doživotí. Strana nedodržela své závazky. Jaký šok pro odsouzené. Stojí za uvedení některých pasáží z Doznání, kde je vykresleno zklamání odsouzenců:

„Na chodbách již nenacházíme své referenty. Během celého průběhu procesu nás neopouštěli. Povíдали si s námi, povzbuzovali nás. A nyní, po rozsudku, který posílá jedenáct z nás na šibenici, se vypařili. Copak nám referenti neslibovali jménem strany jiný osud, jestliže přijmeme postoj shodný se zájmy strany?

Nyní všichni žádáme vidět naše referenty. Mí soudruzi odsouzeni k smrti, vycházejí ze svých kójí, zastavují neznámé strážce rukou: Kde je můj referent! Řekněte mi, kde je můj referent. Jejich poslední naděje na život je ukryta v těchto funkcionářích, kteří je lámali hodinu po hodině, den po dni, měsíc po měsíci, rok po roku, ale mluvili s nimi, přinášeli jim naději, sliby. Sloužili jim jako prostředníci s vnějším světem, Gottwaldem.“ A dále: „Odsouzenci dodrželi své závazky až k hanebnosti. Strana nezná, odmítá ty své.“ (L'Aveu, s. 320–322).

Ale jaké byly závazky strany? Z Londonovy knihy se to nedovíme a když čteme stránky uvedené výše, máme dojem, že London nebo jeho cenzoři potlačili v určitém místě knihy část, která se dotýkala právě těchto závazků strany a nezapomínali, že kniha se o tom zmiňuje někde dále. Ve dnech, kdy ministr státní bezpečnosti a člen politbyra Bacílek se setkal s obžalovanými, politbyro již rozhodlo jejich osudu. Obžalovaní se již naučili nazpaměť svá doznání, namluvili je na magnetofon a politbyro si přehrálo všechny pásky. Je možné věřit, že například ministr zahraničí, jeho dva náměstci a dva náměstci ministra zahraničního obchodu konečně tváří v tvář představiteli vedení strany se neptali, jaká bude odměna za ty všechny lži, o kterých věděly obě strany?

33 Ludvík Frejka (1904–1952), předseda ústřední národohospodářské komise při ÚV KSČ.

I když strana nedodržela své závazky, dva ze tří přeživších z procesu nadále dodržovali ty své. Brzy po procesu se Slánským (listopad) se situace změnila. Stalin a Gottwald zemřeli (březen 1953), Berija byl zatčen a 4. odbor NKVD (ministerstvo vnitra SSSR), který měl na starost proces a vedení jiných států sovětského bloku rozpuštěn. V Československu tisíce zatčených v souvislosti s procesem Slánského nebyli ještě odsouzeni a zůstávali ve vězení. Mezi nimi asi dvě stě těch, které je možno zařadit mezi vedoucí stranické kádry. Procesy s nimi po menším odkladu byly obnoveny a pokračovaly až do konce roku 1954, až do dní, kdy byli v Moskvě byli Abakumov – náčelník – a jeho čtyři podřízení, kteří řídili procesy v Praze a Budapešti, popraveni.³⁴ Ale tehdy všechny tyto komunistické kádry byly již odsouzeny. (Jeden z těchto procesů, proces Goldstückera a diplomatů se konal již v květnu 1953. Měl dokázat, že věci Slánského šlo skutečně o špionáž).

Dva ze tří přeživších Slánského proces dodrželi své závazky vůči straně a ve dvou následujících letech sehráli roli hlavních svědků obžaloby. Ve vězeních a táborech byli nazýváni „svědkové z povolání“ [podtrhl O. H.]. Byli hlavními, ale zdaleka ne jedinými v tomto povolání. Londonovo Doznání o tom hovoří skromně: „Na základě svědectví mých spoluvězňů mě bezpečnost donutila učinit „doznání“, které nebylo než potvrzení všech lží vyrobených proti mně, a nyní jsem musel opakovat tato „doznání“ jako svědectví proti obžalovaným, které se rozhodla soudit...Nemohu odmítnout svědčit...to by přinášelo příliš velká rizika pro mě [podtrhl O. H.], když jsme stále rukojmí lidí z Ruzyně... Jak jsem již vysvětlil, svědectví stejně jako vše ostatní v procesech jsou jen komedie, protože rozhodnutí jsou učiněna předem (L’Aveu, s. 394). A. London nám nevysvětlí, co byla ta „příliš velká rizika“. Odsouzen na doživotí, tedy k úmrtí ve vězení během několika mála let, co mohl ještě riskovat? Nebo dostal nové „závazky strany“? *Na čtyři sta padesáti stranách své někdy velice upovídané knihy neříká nic o konfrontacích, které měl během velkých tajných procesů, které probíhaly během dvou následujících let.* [podtrhl O. H.] Neřekne také nic o postoji těch, proti kterým svědčil. Zpráva komise uvádí, že řada z nich se bránila.

To by byla užitečná zkušenost pro ty, kteří by mohli být ohrožení takovými procesy v budoucnu. V Československu se řídili pod vedením ruských „poradců“ zkušenostmi a metodami vyzkoušenými ve velkých procesech v SSSR. Skoro všichni obvinění byli odsouzeni k smrti a popraveni. Ve svých výpovědích „vydali“ a usvědčili celé skupiny svých „spolupachatelů“ jejich „zločinů“. Popravení již nemohou v konfrontaci odvolat a je možné na základě těchto doznání a svědectví mrtvých soudit a odsoudit nebo jednoduše tajně likvidovat. Pro ty tvrdé, kteří se bránili, byli ponecháni naživu dva nebo tři členové „centra“, kteří

34 V. S. Abakumov a jeho podřízení A. G. Leonov, V. I. Komarov a M. T. Lichačev byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni 19. 12. 1954.

mohou v případě potřeby „vylepšit“ doznání a dosvědčit nová fakta (tak například Radek³⁵).

Artur London nevděčí svůj život tomu, že se podřídil svým referentům a straně, ale tomu, že mnozí z těch, kteří byli kompromitováni jeho svědectvím, se stále bránili a byl třeba živého svědka, aby podle potřeb doplnil svědectví, až budou souzeni. Věc zvláštní – ti, kteří se podřídili a zúčastnili se velkého procesu v naději, že zachrání svůj život, byli téměř všichni pověšeni, zatímco ti, kteří se bránili, jisti svou anonymní smrtí, získali čas, přežili Stalina a Gottwalda a zachránili si život.

Celá ta manipulace kolem velkého procesu nebyla než něco jako smlouva, ve které se směňoval život Slánského a možná také Clementise (ministra zahraničí) za život a brzké propuštění jiných obvinění a ve které strana nedodržela své závazky. Je velmi těžké, ba zcela nemožné, aby ti, kteří provedli toto *čachrářství*³⁶ [podtrhl O. H.] s životy jiných, později to přiznali, když to pro ně dobře dopadlo a neexistují žádné důkazy. Podobné věci se staly za nacistů a především v nacistických táborech a neexistuje případ, že by ti, kteří zachránili svůj život tím, že vydali na smrt jiné, by to sami od sebe a bez vnějšího tlaku přiznali. K takovému postoji je třeba ještě více morální síly než k tomu, aby se nepodřídili a nezdemoralizovali.

Pan Semprun³⁷ jako scénarista a p. Costa Gavras jako režisér na základě Londonovy knihy před dvěma lety vyrobili film pod stejným titulem Doznání. Film viděli miliony diváků – byl to úspěch. Po pravdě, mohl by projít i v Československu, nebýt dvou kazů. Prvním, že film byl vypuštěn v době, kdy byly všechny tyto věci vyňaty z osnov (aniž by byly vyvráceny). Druhým byla nepravověrná otázka položená ve filmu: *Co s tím vším, co jste viděli, vy komunisté udělali, když jste znali pravdu a byli na svobodě* [podtrhl O. H.]. I Komunistická strana Francie nemohla přijmout takovou otázku a odmítla film.

Pan Gavras, když se držel Londonových vysvětlení, se ocitl jako každý v nemožnosti v racionálním rámci pochopit postoj obžalovaných během procesu. Uprchl do absurdna, do „kavkárny“ (slovo vytvořené ideology Novotného³⁸, jakkoliv je to zvláštní, používá se).

Protřepává téma ze všech stran. Dokonce se rozdávají oslazující pilulky. Aby vysvětlil v rámci „kavkárny“ postoj obžalovaných, p. Gavras podváděl. Představil je jako odlišné od normálních vzdělaných lidí na Západě. Viděl film natočený

35 Karl Radek (1885–1939) tajemník Komunistické internacionály, v druhém moskevském procesu (tzv. proces sedmnácti, 1937) odsouzen k 10 letům vězení.

36 Francouzsky ce maquignonage.

37 Jorge Semprún (1923–2011), šp. spisovatel, ministr kultury.

38 Antonín Novotný (1904–1975), 1. tajemník ÚV KSČ, prezident republiky.

během procesu a tak znal jejich fyziognomii a vzhled. Přesto je představil jako tupce, ve kterých se navíc odráží jejich židovský původ. Ze Slánského, který byl vždy krásným, vysokým a štíhlým mužem s hustými tmavě kaštanovými vlasy, během procesu již napůl zšedivělými, udělal zrzavého malého žida, židovského obchodníka-lišáka. Ze Šlinga³⁹ (toho, kterému během procesu padají kalhoty), jakéhosi vychloubačného vypravěče židovských vtipů z budapeštské kavárny. A ten byl přece mohutné postavy, s hlavou velkého herce. A tak dále.

Obvinění byli lidmi z nejlepší společnosti. Nebyli to žádní tupci, jak nám je představuje p. Gavras, ale velcí hráči, kteří hráli hru života a smrti. Byl mezi nimi ministr zahraničních věcí, celkem sedm náměstků ministra a další se jim rovnali. Ze čtrnácti souzených čtyři byli doktorem práv, dva novináři světového významu, jeden ekonom, který vystudoval universitu na Západě a tři, kteří museli přerušit svá vysokoškolská studia kvůli válce nebo proto, že je strana vzala do svého aparátu. Jen čtyři z nich, mezi nimi London, nestudovali před válkou na žádné vysoké škole. Ale žádný z nich nebyl původem dělník. Měli hlavy a vzezření Servan-Schreibera,⁴⁰ mimo, jediného, který se spíš podobal Jacques Duclosovi,⁴¹ tedy stejní lidé jako Charles Tillon,⁴² R. Garaudy,⁴³ Aragon⁴⁴ nebo Duclos. Kdyby byli takto představení, film byl pro širší veřejnost nepochopitelný. Jejich vzdělání, jejich inteligence a především ta dlouhá drezúra ve vedoucích funkcích strany je zahubila. Byli to vyšší kádry stalinské epochy. Byli zvyklí dělat kompromisy, *nebyli to žádní revoluční rváči* [podtrhl O. H.], mimo boje proti úředně vyhlášeným „nepřátelům“ ve straně a svým podřízeným, kteří by se odvážili je kritizovat.

V divadelních moskevských procesech byli hlavními obviněnými také intelektuálové sformovaní na Západě, kde studovali nebo žili dlouhá léta v emigraci (Zinověv,⁴⁵ Radek,⁴⁶ Kameněv,⁴⁷ Bucharin,⁴⁸ Rakovskij⁴⁹ a další). Je to právě to vzdělání a západní civilizace, která dělá z některých vzdělaných lidí řezníky národů ve

39 Otto Šling (1912–1952), vedoucí tajemník KV KSČ v Brně.

40 Jean-Jacques Servan-Schreiber (1924–2006), fr. novinář a politik.

41 Jacques Duclos (1896–1975), fr. politik, vedoucí představitel KSF.

42 Charles Tillon (1897–1993), velitel fr. kom odboje a kom. politik, vyloučen z KSF r. 1970. V textu chyběně Marcel Tillon,

43 Roger Garaudy (1913–2012), fr. marx. filosof, vyloučen z KSF r. 1970.

44 Louis Aragon (1897–1982), fr. kom. spisovatel.

45 Grigorij J. Zinověv (1883–1936), sov. politik, byl v čele Komunistické internacionály.

46 Karl Radek (1885–1939), sov. politik, tajemník Komunistické internacionály.

47 Lev B. Kameněv (1883–1936), sov. politik a publicista.

48 Nikolaj Bucharin (1888–1938), sov. politik a filosof, předseda Komunistické internacionály.

49 Christian G. Rakovskij (1873–1941), sov. politik.

dvou válkách, letce, kteří masakrují ženy a děti, nebo doktory v nacistických táborech nebo ruzyňské věznici v Praze. Například tribunál, který soudil Slánského, se skládal ze známých starých předválečných právníků, nikoliv z komunistických aktivistů či sympozantů.

Nakonec jsme svědky toho, jak vysoce kvalifikovaní vědci na obou stranách bez přestání vylepšují atomovou bombu, aby ji hodili na druhou stranu, tedy na města obývaná ženami a dětmi. Soudci, obvinění, referenti v Praze a v Moskvě jsou ze stejného těsta jako ti, kteří v laboratořích nebo na střelnicích se připravují zabít jiné a mají z toho dobře placené povolání. Všichni byli vytvořeni, lépe řečeno znetvořeni stejnou civilizací. Tam, kde nějaký venkovan se brání jako býk nebo krysa zahnaná do kouta, dosti významná část intelektuálů a civilizovaných vzdělavců dělají manévry, hledají kompromisy, dopouštějí se zbabělostí.

Je třeba uvést příklady. Během procesu se Zinověvem a dalšími (šestnáct obviněných, šestnáct popravených) v Moskvě dva dni po zahájení procesu Pravda z 21. srpna zveřejnila články Karla Radeka, Ch. Rakovského a G. Pjatakova,⁵⁰ kteří kategoricky žádali trest smrti pro všechny obviněné, mezi kterými se nalézali jejich staří přátelé z doby ilegálního boje a emigrace. Musí zaplatit svou hlavou, píše Radek. Žádnou milost, je titul článku Rakovského, a „musí být zničeni bez slitování“ píše Pjatakov v titulu. Napsali své články, aniž by znali obžalobu, ještě dříve než se obžalovaní, jejich dávní přátelé, objevili před soudem. A když na ně došla řada a byli odsouzeni také, Radek žil a skončil svůj život jako „svědek z povolání“. Rakovski také byl také odměněn za „službu straně“, byl odsouzen ve svém procesu „pouze“ na patnáct let a ve vězení zmizel tři roky později.

Bedřich Geminder⁵¹ odsouzený a popravený se Slánským se zúčastnil největšího moskevského procesu, toho z roku 1938. Napsal o tom reportáž pod pseudonymem (G. Friedrich: Aus dem Gerichtsaal, Strassbourg, Pométhée 1938). Viděl „doznání“ lidí, které osobně znal, pod kterými pracoval. V jeho brožurě je víc nadávek než konkrétního obsahu týkajícího se procesu. Čtrnáct let později se „doznával“ také. Je nemožné, aby nevěděl, oč se jedná. Přesto poskytl „službu straně“.

Jules Hubert-Droz,⁵² tajemník Komunistické internacionály, se zúčastnil roku 1937 procesu proti Pjatakovi, Radekovi, Sokolnikovi⁵³ a dalším. V prvních řádcích své brožury (J. Hubert-Droz: De la fausse teorie au crime. Zurich. Ed. Libre Suisse 1937, 31s.). Napsal o tom: „... pro nás, kteří jsme během války znali Radeka a Sokolnikova jako emigranty, jejich přítomnost na lavici obžalovaných a těžká obvi-

50 Georgij L. Pjatakov (1890–1937) sov. politik.

51 Bedřich Geminder (1901–1952) vedoucí mez. odd. sekretariátu ÚV KSČ.

52 Jules Hubert-Droz (1891–1971), zakladatel KS Švýcarska, vyloučen r. 1942.

53 Georgij J. Sokolnikov (1888–1939), sov. politik a diplomat

nění proti nim znamenají problém, který není problémem psychologickým, ale politickým, jak se tito včerejší bojovníci stali kontrarevolucionáři, spojenci fašistů a podněcovatelů imperialistické války proti SSSR? A vysvětlil to tím, že kritizovali stalinskou politiku. O něco později Humbert-Droz se rozešel s komunismem a o dvě desetiletí později vysvětloval, že takovou reportáž napsal, aby mohl opustit SSSR.⁵⁴ Ale co tomu říkala „vysoká komunistická morálka“?

V době moskevských procesů byl na Západě nezanedbatelný počet komunistických intelektuálů, kteří žádali nebo tleskali masovým popravám v Moskvě. Ti všichni byli možnými svědky pro procesy v jejich zemích, když se strana ujme moci. Přístup k části starých komunistických intelektuálů v Československu k procesu Slánského to dokazuje. Z druhé strany je třeba připomenout, že část těchto intelektuálů byla v této době uvězněna nebo vyhnána ze strany.

Abychom rozptýlili pochybnosti, ukažme jeden příklad ve Francii. V lednu 1953, několik měsíců před smrtí Stalina, v Moskvě zatkli skupinu židovských lékařů, které obvinili z nejhrošších zločinů a připravovali proti nim proces v rámci boje proti sionismu jako pokračování pražského procesu. V Paříži deset komunistických lékařů okamžitě veřejně odsoudilo své židovské sovětské kolegy. Ale po smrti Stalina byl zavržen tento „komplot“, který Chruščov⁵⁵ odsoudil jako projev „kultu osobnosti“. Těchto deset lékařů mlčelo. Teprve deset let později Thoréz vysvětloval jejich motivy: „...v té době byla vykonáván nátlak na naše komunistické lékaře ve Francii, aby okamžitě podepsali text souhlasící se svévolným násilím proti jejich sovětským kolegům pro činy, které neznali. Jejich vlastní profesní svědomí nemohlo připustit, aby lékař ukládal o život svých nemocných. Měli pochybnosti o pravdivosti těchto obvinění.“ (L'Humanité, 10. října 1963, podle Bulletin d'information, Commission pour la vérité sur les crimes de Stalin. Cahier trimestriel. Janvier 1964, No. 3). Ale podepsali, zdá se, že v tomto deníku nikdy neodvolali, nevysvětlili, ani nenapsali omluvný dopis svým židovským kolegům. Přitom jsou to slušní lidé jako každý, pokud do někoho strčí v metru, řeknou „pardon“.

Z takové várky byly uvařeny procesy na Východě. Během výslechů bylo obžalovaným představeno drtivé množství podobných prohlášení od známých osobností nebo dokonce přátel zatčených. Tak bylo zlomeno mnoho z těch, kteří se zpočátku bránili. Tito francouzští lékaři se mohou utěšovat. Byl také zatčen lékařský personál presidenta Gottwalda a byl obviněn, že chtěl zavraždit svého pacienta. A tam také, bez jakékoliv čekání na obžalobu, někteří významní lékaři poslali do tisku prohlášení požadující nejpřísnější trest. A když byl rehabilitován,

54 J. Hubert-Droz byl autorem čtyřdílných pamětí Mémoires de Jules Humbert-Droz. Neuchâtel 1969–1973.

55 Nikita S. Chruščov (1894–1971), 1. tajemník ÚV KSSS, předseda sov. vlády.

také nic neodvolali, ani neposlali omluvný dopis. To vše proběhlo v kruhu starých universitních profesorů.

A nakonec je tu otázka mravní. Bez nejmenších pochyb tato morálka vysokých komunistických kádřů, obviněných nebo falešných svědků nebo výrobců rezolucí vyplývá v první řadě z ideologie strany a z jejího vnitřního života. Ti, kteří ve straně dosáhli určité hodnosti, si museli již dříve zvyknout na podřízení (demokratický centralismus!), uskutečňování politické linie, vyhlášené samotným vůdcem strany (tedy představené v jeho projevu, napsaném obvykle lidmi pera na jeho dvoře). Museli bojovat bez milosti proti těm, kteří nesouhlasili se „stranickou linií“, což jsou obvykle jejich podřízení, kteří je v té době kritizují. Zvykli si psát „posudky“ na jejich podřízené, přátele nebo staré spolupracovníky pro „kádrová oddělení“, což je takové malá amorální špinavost, protože člověk, kterého se to týká, se tak nikdy nedoví pomluvy, které by se neodvážili mu říci do očí. A když člověk setrvává v linii, je v socialistických zemích v řadách „slušných lidí“, čerpá ze stranické legitimity.

V mravním životě „stranických kádřů“ část morálky normálních a slušných lidí je vykleštěna a nahrazena ideologií, službou a oddaností straně. Když se jedná o „boj proti nepřítelům ve straně“, všechny zábrany padají a ti, kteří jsou „oddáni“ straně, ne-li jen svému postavení ve hierarchii aparátníků, jsou schopni rozejít se se svými starými přáteli, pomlouvat je, dokonce se zúčastnit jejich oběšením. Bylo by mylné předpokládat, že takový mravní úpadek se projevuje pouze v zemích, kde jsou komunisté u moci. Je nedílnou součástí života strany i v kapitalistických zemích. Ti, kdo nesouhlasí, jsou nepřítelé č. 1, nebezpečnější než kapitalisté nebo kdysi fašisté. Nelze je soudit, ale jsou zasypáni blátem. André Marty,⁵⁶ Charles Tillon a Roger Garaudy jsou posledními příklady ve Francii. Kdyby KSF byla u moci, Tillon by měl svůj proces a bylo by dokázáno, že celý odboj podvodem a Tillon jistě spolupracoval s Gestapem. A bojovníci FTPF⁵⁷ by ho následovali do vězení. Stejný osud měli například bojovníci španělské války na Východě. Rozpaky, které Tillon měl, když něj strana zaútočila, a které čestně vylíčil ve své knize,⁵⁸ by mohly vzít jiný obrat, kdyby místo diskusí v politickém byru by ho strčili do zimy Ruzyně v Praze. Možná jeho počáteční sebekritika by se docela dobře rozvinula v „doznání“.

Obecně se soudí, že divadelní procesy byly výrazem vnitřního boje o vedoucí místa. To je omyl. Obvykle zatčení a souzení lidé byli již dávno předtím odstaveni od jejich moci a nepřestavovali již nebezpečí pro vládnoucí skupinu. Tyto procesy měly především politickou funkci. V SSSR měly na počátku ukázat, že protivníci bolševiků u moci, tj. socialisté-revolucionáři a menševici jsou jen bandou špiónů,

56 André Marty (1886–1956), fr. interbrigadista, odbojář, vedoucí představitel KSF, vyloučen r. 1952.

57 Francs-Tireurs et Partisans Français, organizace fr. kom. odboje.

58 Tillon Ch.: Un „Proces de Moscou“ á Paris. Paris 1971

vrahů a sabotérů. Tak bylo vyloučeno politické střetnutí, nebylo třeba diskutovat s nimi o hospodářské či státní politice, odtud mohli být protivníci ničeni, aniž bylo nutné jim odpovídat.

Procesy třicátých let se starými bolševiky sledovaly stejný cíl. Po tom, co byl vyhlášen boj proti trockismu, bylo třeba dokázat, že každá kritika stalinismu, výsledek pětiletých plánů [...] ⁵⁹ a všichni ti, kteří projevili takové úchytky, jsou jen bandou zločinců, se kterými není třeba diskutovat, protože jsou to trockisté. Tak nejenom v SSSR, ale v celém mezinárodním komunistickém hnutí byla od začátku potlačena jakákoli kritika stalinismu. Nebylo nutné odpovídat trockistickým nepřítelům, byli ničeni a pronásledováni bez diskuse všude.

První procesy v lidových demokraciích, s Kostovem ⁶⁰ v Bulharsku a Rajkem ⁶¹ v Maďarsku měly pranýřovat jako agenturu nepřítelů Jugoslávie a titoismus. Nadvláda SSSR měla být potvrzena, disidenti byli od té doby agenti amerického imperialismu.

Slánského proces v Praze měl především zničit ideologii a postavení protinacistického odboje. Podle jednotlivých kategorií měl zničit slávu a postavení londýnské emigrace, bojovníků Mezinárodních brigád ve Španělsku, Slovenského národního povstání, Pražského povstání a nakonec věhlas těch, kteří přežili nacistické tábory. (Podobná a tak rozsáhlá opatření nebyla nutná v Maďarsku a Bulharsku, kde téměř nebyla stranická organizace před osvobozením, ani nebylo významnější hnutí odporu). Tedy to, co se nepodařilo v Jugoslávii, podařilo se v Československu.

Země byla osvobozena Rudou armádou a představitelé československého odboje byli jen anglo-americko-hitlerovskými agenty. Což nakonec proces Slánského politicky „dokázal“.

Na druhé straně bylo třeba přerušit osobní vztahy, i ty s komunisty západních zemí. Což se také podařilo. A za třetí bylo třeba zavřít dveře těm přicházejícím ze Západu, kteří sympatizovali s komunistickými režimy, ale nebyli vázání stranickou disciplínou a odvažovali se mít vlastní názory. Udělali z nich špióny jako například z labouristického poslance Ziliacuse. ⁶² Dokonce i Raymond Guyot, ⁶³ který v poslanecké sněmovně Slánského proces obhajoval, byl v ruzyňských protokolech uveden jako agent americké špionáže. Tato politická linie pražského procesu byla v SSSR v prakticky v kurzu od konfliktu s Titem ⁶⁴.

59 Několik slov škrtnuto, nečitelné.

60 Trajčo Kostov (1897–1949), bulh. kom. politik, tajemník ÚV KSB.

61 Lászlo Rajk (1909–1949), maď. interbrigadista, kom. politik, ministr vnitra.

62 Koni Zilliacus (1894–1967), poslanec Labour Party.

63 Raymond Guyot (1903–1986), fr. kom. politik, člen politbyra ÚV KSF.

64 Josip Broz-Tito (1892–1980), jug. kom. politik, prezident Jugoslávie.

Uskutečnění výše zmíněných politických linií bylo vždy spojeno s kvalitativními změnami řídicích aparátů. Jednou se aparát strany stává řídicím vůči armádě a policii, jindy se policejní aparát dostává na první místo a ničí aparát strany, protože se změnila linie a aparát je ideologicky neschopný uskutečnit nové koncepce.

„Kremlogové“ oceňující události na Východě se zajímali především o změny prvořadých hvězd. Tím, že je považují za nejdůležitější, došli k iracionálnímu výkladu událostí. Obyčejně došli k závěru, že to není nic jiného než boj klanů a jednotlivců o moc. Ale protože nejdůležitější je „politická linie“, tedy politické koncepce obrany moci proti kritice v obdobích slabosti, všechny tyto události a změny nejsou než druhořadými efekty „změn politické linie“, nastavených dříve. Tedy ten, kdo umí číst „činštinu“ Moskvy a má dosti trpělivosti, aby ji pochopil, dojde k naprosto logickým a racionálním vysvětlením nejen divadelních procesů, ale všech obrátů a otáček sovětské politiky. Jsou to vždy v zásadě potřeby vnitřní politiky země a režimu, které diktují vnější chování.

Ohňostroj velkých procesů vždy bránil vidět to, co probíhá za kulisy. Nakonec nebylo víc než několik desítek prominentních kádrů strany, kteří se „doznali“ a byli veřejně souzeni. Vedle nich byli desítky tisíc dalších, kteří zmizeli „ve tmě a mlze“ v táborech a vězeních. Nedávali záruku „dobře vypovídat ve veřejném procesu“ nebo se „špatně chovali“. Bylo tisíce těch, kteří zemřeli jako anonymní hrdinové a tisíce těch, kteří bojovali celá léta, někdy i desítky let.

Na začátku jsme napsali, že již nebudou divadelní procesy v zemích pod sovětskou vládou. Naše přesvědčení je založeno na následujících úvahách:

a) Druh vůdců-bohů s neotřesitelnou autoritou, kterou bylo potřeba hodit na váhu, Stalin, Gottwald, Rákosi a další, již vymřel. Ti noví nejsou již ti „staří revolucionáři“, „vítězové“, „otcové národů“, „osvoboditelé“. Jsou byrokratického, nikoliv revolučního zrození a dostali se na vedoucí místa v době, kdy již jiní odcházejí do penze. Žádný z nich nebude mít čas, aby se stal nezpochybnitelným vůdcem.

b) Druh obviněných, staří revolucionáři ještě z doby kapitalismu nebo protinacistickeho odboje, vymřel také. Dnes jsou to kancelářské krysy se svými brožurami politického školení strany, které zaujaly jejich místo. A krysy mají jiné přístupy než vlci ochočení a vycvičení jako psi. Na jedné straně nelze z nich učinit významné osoby a z druhé strany by se možná bránili jako krysy (což není zanedbatelné).

Nakonec není možné uskutečnit proces s těmi, kteří organizovali procesy s jinými. Berija,⁶⁵ Malenkov,⁶⁶ Vorošilov,⁶⁷ Bulganin,⁶⁸ Rákosi,⁶⁹ Chruščov a Novotný

65 Lavrentij P. Berija (1899–1953), sov. politik, ministr vnitra.

66 Georgij M. Malenkov (1902–1988), sov. politik, předseda vlády

67 Kliment J. Vorošilov (1881–1969), sov. maršál.

68 Nikolaj A. Bulganin (1895–1975), sov. politik, předseda vlády.

69 Matyás Rákosi (1892–1971), maď. vedoucí kom. politik, předseda vlády

nemohli být souzeni ve veřejném procesu, protože věděli hodně o slibech strany.

c) Policejní a soudní aparát je dosti opotřebován. S každým odstraněním ministra policie v SSSR (Jagoda,⁷⁰ Ježov,⁷¹ Berija) byli popraveni vedoucí pracovníci policie. V aparátu je na to nezapomenutelná vzpomínka. V Československu, když začalo řádné vyšetřování procesů, téměř padesát odpovědných činitelů policie a soudů spáchalo sebevraždu (podle údajů Rudého práva z roku 1969). Tyto zkušenosti zůstaly živé, je to jeden z důvodů, proč již nejsou tresty tak vysoké jako dříve a jsou dokonce případy, kde se neodvažuje soudit.

d) Nakonec veřejnost má toho dost. Příliš často se hrála stejná komedie a každý ví, oč se jedná. Bylo by také těžké zorganizovat celé vagony rezolucí požadující smrt pro obžalované. A když tomu nikdo nevěří, proč hrát představení?

Budou politické procesy, o tom není pochyb. Ale všechno proběhne v „noci a mlze“ a soudci a policie budou mnohem opatrnější než byli v době čistého stalinismu.

Ota Hromádko

Autor tohoto článku, narozen r. 1909, člen Komunistické strany Československa od r. 1930. Tajemník Komunistického svazu mládeže a strany v l. 1931–1937. Bojovník Mezinárodních brigád ve Španělsku, od r. 1939 internován v táborech ve Francii. Řídil organizaci strany československých dobrovolníků v táboře. Po útěku v červnu 1941 organizoval hnutí odporu mezi imigranty v Paříži a okupované Francii. Organizátor a velitel vlasteneckých milicí a FFI imigrantů v pařížském kraji a člen jejich štábu v okupované Francii připravoval a zúčastnil se povstání v Paříži v srpnu 1944. Repatriován do Československa v r. 1945 byl šéfredaktorem Života strany,⁷² orgánu ústředního výboru. V r. 1950 řídil organizace strany v Československé armádě. Zatčen v únoru 1951 prošel více než tři roky výslechů v Ruzyni. Souzen v dubnu 1954 „bez doznání“, byl odsouzen na dvanáct let. Osvobozen v r. 1956 pracoval jako dělník až do r. 1964. V r. 1962 rehabilitován a penzionován jako plukovník Československé armády. Emigroval po okupaci ČSSR r. 1968.

Schweizerisches Sozialarchiv – Zurich 335-350a/2 (fotokopie strojopisu).

70 Genrich J. Jagoda (1891–1938), sov. politik, ministr NKVD.

71 Nikolaj I. Ježov (1895–1940), sov. politik, ministr NKVD.

72 Časopis Funkcionář, kde O. H. působil od r. 1945, byl v r. 1954 přejmenován na Život strany.

Ein unbekannter Blick auf das „Geständnis“ von Artur London und den Prozess mit Slánský

Ota Hromádka (1909–1983) war ein kommunistischer Aktivist und Journalist, Milizionär der internationalen Brigaden, Teilnehmer am französischen Widerstand und politischer Gefangener in den 50er Jahren. In den Jahren 1931–1937 war er Sekretär der Landesorganisationen der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (KSC) und Redakteur der kommunistischen Presse. Wegen der Verbreitung illegaler Druckschriften war er mehrmals inhaftiert. 1937 meldete er sich als Freiwilliger zu den internationalen Brigaden in Spanien, er war politischer Kommissar des Masaryk-Bataillons. Nach dem Untergang der Spanischen Republik war er in Frankreich in den Lagern Saint Cyprien, Gurs und Vernet d'Arriège interniert. Im Jahr 1941 gelang es ihm zu flüchten und sich in Paris dem französischen Widerstand anzuschließen, im Rang eines Hauptmanns beteiligte er sich als Kommandant von zehn Abteilungen der ausländischen Angehörigen der FFI an den Kämpfen um die Befreiung von Paris im August 1944.

Nach der Rückkehr in die Tschechoslowakei war Hromádka Stellvertreter von M.Švermová, der Leiterin der Organisationsabteilung des Sekretariats des ZK der KSC. 1949 versetzte man ihn in die Armee und im Januar 1950 wurde er Sekretär der Organisation der KSC an der Spitze der Armee. Im Februar 1951 wurde er gemeinsam mit weiteren hohen Offizieren und Parteifunktionären verhaftet und nach dreijährigem Gefängnis am 1. April 1954 wegen angeblicher Spionagetätigkeit zu zwanzig Jahren Haft verurteilt. Im Februar 1956 wurde er freigelassen und war dann bis zu seiner Rehabilitierung und Pensionierung im Jahr 1963 als Arbeiter beschäftigt. In den Jahren 1966–1968 trug Hromádka durch einige Artikel zu der Diskussion um die tschechoslowakischen Milizionäre der internationalen Brigaden und die Nachkriegspolitik der KSC bei. Im Jahr 1968 emigrierte er nach der Invasion der Armeen des Warschauer Pakts in die Schweiz, wo er für das Schweizerische Sozialarchiv in Zürich arbeitete. Aus dem Schweizer Exil sendete er an eine Reihe von Redaktionen und Personen umfangreiche Briefe, in denen er die Verdrehung und Manipulation in der erfolgreichen monographischen Memoiren-Ausgabe „Geständnis“ von Artur London aufzeigte, eines anderen Häftlings der 50er Jahre. Das 1968 herausgegebene Buch Londons erregte nicht nur in Frankreich ein riesiges Aufsehen. Ein solcher Text Hromádkos hat sich als Fotokopie einer französischen Maschinschrift in einem Züricher Archiv erhalten. Dieses Dokument, das wir hier ungekürzt veröffentlichen, zeigt die ungewöhnliche Blickweise des Autors auf Londons „Geständnis“ und den Slánský-Prozess, aber auch auf die Politprozesse der stalinistischen Ära allgemein.

An unknown perspective on the Confession of Artur London and the Slánský trial

Ota Hromádka (1909–1983) was a Communist activist and journalist, a member of International brigades and French resistance in WW II, but also a political prisoner of the 1950s. Between 1931–1937, he worked as a secretary of regional organisations of the Czechoslovak Communist Party (CCP) and an editor of the Communist press. For distribution of illegal periodicals, he was imprisoned for several times. In 1937 he volunteered and joined the international brigades in Spain where he was a political commissioner of the Masaryk battalion. After the fall of the Spanish Republic, he got to internment camps in Saint Cyprien, Gurs and Vernet d'Arriège in France. Yet, he managed to escape in 1941 and join the French Resistance in Paris, in the rank of captain he commanded ten units of foreign resistance members and participated in fights for Paris in August 1944.

After coming back to Czechoslovakia, Hromádka became deputy head of the organisation department in the Central Committee of CCP, led by M. Švermová. In 1949 he got transferred to army and in January 1950 became secretary of the CCP organisation in the whole military. In February 1951 he was arrested together with other high-ranking officers and after three-years imprisonment sentenced for alleged espionage to 12 years on April 1, 1954. He was released in April 1956 and worked as a worker till his rehabilitation in 1963 when he retired. In 1966–1968 Hromádka contributed to the discussion on Czechoslovak International brigade members and on the CCP policy after WW II by several articles. In 1968, after invasion of Warsaw pact armies, he emigrated to Switzerland where he worked for the Schweizerischer Sozialarchiv in Zürich. He sent voluminous letters to many people and also editorial boards from his Swiss exile in which he showed manipulation with the facts in the successful memoirs book by Artur London *The Confession*. The London's book, published in 1968, caused a sensation. One of such texts by Hromádka has been preserved as a photocopy of a French text in the Zürich archives. This document, published in its integrity here, shows a remarkable view of the author not only on the London's Confession and on the Slánský trial, but also on the political trials of the Stalinist era in general.